מן התורה. להדיא דרבנן לא פטרו בהפקר דדבריהם מן המעשר. ודלא כהירושלמי כאן, וכבר הקשה כן רעק"א על הגליון שם.

ותי' **בקה"י זרעים סי' ב'** וכ"כ **באמרי משה סי' ל"ז** בסופו בהג"ה דהפקר ב"ד ישנו בשני ענינים דיש מקומות שתקנו בי"ד שיהיה הפקר לכל ויש מקומות שלא הפקירו אלא שתקנו דמדרבנן היה ממון זה שייך לזה, ומהני תקנתם להוציא ממון מזה לזה, ולכן התם בהפקר לר' יוסי לא תקנו להפקיר הממון מרשות בעלים אלא שיזכה בו הזוכה ולא יוכל הבעלים לחזור בו מההפקר ומש"ה לא חשיב הפקר לגבי לפטור ממעשר משא"כ הכא בגדיש שלא לוקט תחתיו דתקנת חכמים היתה לקונסו ולהפקיר את כל מה שנוגע בארץ חשיב הפקר ופטור ממעשר. אמנם **בקוב"ש ח"ב סי' יד ופסחים אות קלו** כתב לבאר דברי הר"ן דל"מ הפקר בי"ד להפקיע מחיוב מעשר באופ"א דלגבי הפקעת חיוב מעשר לא סגי בהפקר הממון אלא ההפקר מפקיע מדין קדושת הפירות לגבי מעשר ויסוד דבריו מכח הדין דאין קנין לגוי באי"י להפקיע מידי מעשר, ולפ"ז ביאר דאע"פ שחכמים ע"י הפקר בי"ד הפקיעו את הבעלות הממונית מ"מ לא הפקיעו את קדושת הפירות לגבי מעשר דלא באו חכמים להקל עליו ולפוטרו מחיוב מעשר.

ביאור הירושלמי בקידוש החודש

ה] בדברי הירושלמי גבי עיבור השנה המובאים בר"ש. הקשה **הקובץ שעורים** הנ"ל וז"ל, וקשה טובא דהתינח לענין פטור מעשר איכא למימר הך טעמא אבל איך אנו מתירין ע"י העיבור שלא כדין איסור יוהכ"פ ואיסור חמץ בפסח וע"כ הטעם הוא משום דכתיב החודש הזה לכם יהא מסור בידכם ואתם אפילו מזידין וא"כ ה"ה לענין מעשר ואין ראיה מכאן להפקר ב"ד. ונראה פירוש הירושלמי דאין כוונתו למילף מדאורייתא מנ"ל דהפקר ב"ד פוטר ממעשר דאין צורך כלל למקרא מיוחד לזה דמ"ש משאר הפקר ועוד דאי מיבעי ליה מדאורייתא מנלן מה הביא מעיבור השנה בשביעית דהא התם גופא לא יליף מקרא ואכתי תקשי ליה מדאוריית' מנלן אלא דכוונת הירושלמי כסברת הר"ן דנהי נמי דיש יכולת ביד ב"ד לפוטרו ממעשר על ידי הפקרן מ"מ אפשר שלא באו להקל אלא להחמיר והא דתנן כל הנוגעות בארץ הרי הן של עניים מכל מקום אפשר שחייבוהו במעשר מדאורייתא או מדרבנן מיהת וע"ז מייתי דכמו שמצינו בעיבור השנה שנעשה שביעית על ידי עיבורן מגזה"כ ולא החמירו עליו לחייבו במעשר בחדש העיבור ה"נ בהפקר ב"ד לא החמירו עליו כיון דמדאורייתא פטור ע"י הפקרן לא רצו להחמיר ועיי"ש בירושלמי דדחי דשאני התם דכתיב שמור את חדש האביב והיינו דאין ראיה מעיבור השנה להפקר ב"ד דאפשר לומר בהפקר ב"ד כסברת הר"ן אף דבעיבור השנה לא החמירו עליו. ע"כ. וע"ע **באפיקי ים ח"ב סי' כה** בביאור ירושלמי הנ"ל.

ב. הרוח שפזרה את העמרים אומדים אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה

דין של ספק לקט

ו] **התוי"ט** כתב דכל מה שנותן לעניים פטור ממעשר ומשום דספק לקט לקט ויש לכל מה שנותן דין לקט, ולעיל פ"ד משנה י"א שהבאנו דברי האחרונים שהוכיחו מכאן דספק לקט לקט הוי דין ודאי שהכל הוא מתנו"ע בודאי ואין זה רק דין להחמיר על הבעלים שצריך ליתן הכל מספק. אמנם הקשו **התפא"י, תו"ח ורש"ש** מהא דתנן לקמן משנה ב' שבולת שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו ומאי שנא דהכא פטור מדין ספק לקט **ובמשנה ראשונה** שם **ובהג"ה מבן התפא"י** כתבו דשאני התם שיודע שנתערבה כאן שבולת אחת והוי תערובת ממון עניים בתוך ממונו ובכה"ג לא חשיב ספק לקט אלא נותן לעניים את שלהם ולכן כל שאר השבלים שאינן בדין לקט חייבות במעשר וכיון דנותן להם שבולת אחת חייבת במעשר, משא"כ הכא דנותן לעניים מה שיש כאן מדין ספק לקט מהני ספק לקט לפוטרו ממעשר.

פרק ה משנה ב

א. שיבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית, ואם לאו הרי היא של עניים

אי איירי בלקט או בשכחה

א] במתני' יש פלוגתא גדולה בראשונים. שיטת **הר"ש והרא"ש ורש"ס** דדין שיבולת שבקציר איירי בשכחה. ואילו **הרמב"ם בפירושו ובפסקיו** ס"ל דאיירי בלקט, וחידש דין חדש הנקרא 'לקט במחובר'. והיינו מי שקצר בידו או במגל ונשמטה שיבולת שלא נקצרה, דינה כלקט. **ובשנות אליהו** הלך כהרמב"ם. **הרש"ש בשבת קיג:** דייק מרש"י שם דאין לקט במחובר. ועי' **ברש"ש לעיל פ"ד מ"י** שמבאר לפי הרמ' את המשנה שם.

ג' סיבות היו לו להרמב"ם לפרש מתני' בלקט ולא בשכחה: א. דכאן המשניות עוסקות בדיני לקט ולא בשכחה. ב. דין זה כבר איתא לקמן פ"ו **גבי שכחה** (משנה ראשונה). ג. כשם שמצאנו פאה ושכחה בין בתלוש ובין במחובר, ה"ה בלקט (שנות אליהו).

ומה שהביא **הר"ש** דרשא מספרי דהיינו בשכחה, כתב בשנו"א דזה קאי על מתני' דעדויות פ"ב מ"ד עיי"ש. (אמנם הרמב"ם גם שם פי' דאיירי בלקט. עי' **בפאת השולחן פ"י משכחה ס"ק כז** דע"כ הרמב"ם גם את הספרי פי' על לקט).

והא ודאי דלהרמב"ם והשנות אליהו יש דין זה גם בשכחה ממתני' לקמן וממתני' בעדויות. והיינו דאם נשמטה מהמגל או מהיד ולא שכחה, הוי דין לקט. ואי שכח השיבולת ולא נשמטה מהמגל או מהיד הוי שכחה.

ב. שיבולת של לקט שנתערבה בגדיש, מעשר שיבולת אחת ונותן לו.

פלוגתת ראשונים בביאור מתני'

ב] כתב **הר"ש** דבעה"ב מעשר את השבולת כיון דמחוייב ליתן לעני דבר מתוקן כמו שהיתה השבולת של לקט דפטורה ממעשרות.

והביא הר"ש **הירושלמי** כיצד הוא עושה מביא שתי שבלים ואומר אם לקט הוא זה הרי יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו את הראשונה. ומקשה הירושלמי וניחוש שמא אותה שקבע בה מעשרותיה של לקט היא ומשני א"ר יונה מביא שתי שבלים ואומר וכו' ונותן לו אחת מהן. ופי' הר"ש דמביא שתי שבלים חוץ מהשבולת שנותן לעני ומתנה דאם זו השניה שקבע בה את המעשרות היא של לקט הרי המעשרות קבועים בשלישית.

ג] **הרמב"ם הל' מתנות עניים פ"ד ה"י** כתב שבולת של לקט שנתערבה בגדיש הרי זה מפריש שתי שבולות ואומר על אחת מהן אם הלקט היא הרי לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות שהיא חייבת בהן שבולת זו קבועים בשבולת שניה וחוזר ומתנה כן על שבולת שניה ונותן את אחת מהן לעני והאחרת תהיה מעשר.

ותמהו האחרונים על דברי הרמב"ם דכיון דמביא רק שתי שבלים הרי שמא זו שקובע בה את המעשרות היא הלקט ונמצא דנותן לעני דבר שאינו מתוקן וכקושיית הירושלמי, **ובמהר"י קורקוס** כתב לפרש את דברי הרמב"ם דמש"כ הרמב"ם וחוזר ומתנה כן על שבולת שניה הכונה שנוטל

עוד שבולת שניה מהגדיש ומתנה עליה כן וכדאמר ר' יונה בירושלמי וכפי' הר"ש, ומש"כ הרמב"ם ונותן את אחת מהן' היינו הראשונה.
עוד כתב **מהר"י קורקוס** לפרש דנוטל רק שתי שבלים מהגדיש ומתנה על כל אחת מהן שאם היא אינה של לקט יהיו מעשרותיה קבועין בחברתה ונותן אחת מהן לעני ואע"פ שיש ספק שמא זו שנתן אינה של לקט וזו שקבע בה המעשרות היא של לקט וא"כ לא חל המעשר מ"מ כיון שהתנה כן על שתיהן איכא תרי רובי ולא חיישינן. ולכאורה כונתו כמש"כ **המהרלב"ח סי' קיד** והסכים עמו **הפאת השלחן סי' ה אות טז** דהרמב"ם מפרש דגם לר' יונה נוטל שתי שבליםבלבד ומתנה על שבולת אחת וכו' והרי היא מותרת מדין ס"ס ספק שמא היא לקט ואת"ל שמא אינה לקט ספק שמא קבע את מעשרותיה בחברתה וכן מתנה גם על השבולת השניה ונותן אחת מהן לעני איזו שיחפוץ ועי"ש בדברי הרלב"ח מה שפי' את הירושלמי לשיטת הרמב"ם.
ובכס"מ כתב לבאר דברי הרמב"ם דנותן לעני את שתי השבלים אחת בתורת לקט ואחת בתורת מעשר והעני מוכר את שתיהן לכהן בדמי אחת מהן. והקשה **בדרך אמונה** דלשון הרמב"ם ונותן לעני אחת מהן לא משמע כדבריו עוד הקשה **במקד"ד סי' סב אות ג** דלדברי הכס"מ נמצא שהוא מפסיד לעני שהרי הכהן לא יתן לו אלא דמי אחת מהן דהשניה נותן לו בתורת תרו"מ ואף דמי אחת אינו נותן לו בשויה אלא כשווי תרומה כיון שכל אחת מסופקת אם קבע בה התרו"מ וא"כ הרי העני מפסיד אבל לדברי הירושלמי כפי' הר"ש דמביא ג' שבלים וקובע המעשרות באחת מהן אין כאן שום הפסד לעני.

ג. אמר רבי אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו, אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שיבולת אחת ונותן לו

ביאור שיטת רבי אליעזר

ד] **הר"ש** הביא דברי **הירושלמי** דר"א עצמו סובר דבעה"ב יכול לזכות לעני במיגו דזכי לנפשיה ואין העני צריך לזכות בעצמו והכא לדבריהם דרבנן קאמר דס"ל לעיל פ"ד מ"ט דאין בעה"ב יכול לזכות את הלקט לעני לכן בעינן שהעני יזכה בכל הגדיש.
וכתב **בפיה"מ** דנותן לעני את כל הגדיש במתנה ע"מ להחזיר ועי"ז העני זוכה באותה שבולת ויכול להחליפה עם שבולת אחרת והקשה **רעק"א** אמאי צריך להקנות לעני את כל הגדיש במתנה ע"מ להחזיר הרי העני יכול להגביה את כל הגדיש ע"מ לזכות בשבולת של לקט בכל מקום שהיא וכיון שזוכה בה יכול להחליפה באחרת.
ובתפא"י בועז אות ה הביא דברי הירושלמי דנחלקו אמוראי האם יכול לזכות לו שבולת אחת כיון דהיא מעורבת ואין מקומה ידוע, ועי' **בתשובת רעק"א** שתמה על הירושלמי דמה בכך שהיא מעורבת ואין מקומה ידוע ומה סברא היא שמחמת זה לא יוכל לזכות בשבולת בכל מקום שהיא והביא דמהר"א פולדא כתב שכן מבואר בקדושין, וכתב רעק"א ולי העני נעלם מקומות בקידושין.
ד **ובאמרי בינה דיני תרו"מ סי' י"ז** תי' קושיית רעק"א דכיון שאין ידוע מקום השבולת ואינו יכול לברר מקומה א"כ אין העני יכול להנות ממנה ומש"ה חשיב שאין לה שוויות ממון לגביו ולא שייך בה זכיה. **ובמקור ברוך ח"א סי' לח** הביא דברי **הרמב"ם זכו"מ פ"ג ה"ה** דא"א להקנות לחבירו דבר שאינו מסויים וברור ולכן אינו יכול להקנות השבולת שא"א לברר היכן היא.
והנה במקור ברוך שם כתב להוכיח **מתשובת מהר"ם** שהובאה **במרדכי ב"מ פ"ק ובתשובת מיימוני לס' נזיקין** דא"א להקנות מתנו"ע לעני במתנה ע"מ להחזיר ואינו יוצא בה ידי מתנו"ע וכתב דאע"פ דלגבי מתנו"כ מבואר בקדושין דמהני מתנה ע"מ להחזיר שאני מתנו"ע דכתיב בהו תעזוב ובעינן עזיבה מוחלטת. והקשה לפ"ז מאי מהני דנותן לעני במתנה ע"מ להחזיר הרי לא קיים בזה תעזוב אמנם כתב דע"פ דברי הרמב"ם א"ש דאת כל הגדיש נותן לו במתנה ע"מ להחזיר אבל את השבולת הוא נותן לו במתנה גמורה.

פרק ה משנה ג' וד'

א. הערות במשנה ג

א. מריש המסכת עד פ"ד משנה י' הם דיני פאה. ומשם עד לפ"ה משנה ג' הם דיני לקט. וממשנה ג' עד משנה ז' הם דינים כלליים בלשו"פ. ואח"כ דיני שכחה. אמנם להרמ' בפיה"מ משנה זו שייכא עדיין לדיני לקט.
ב. כדי להבין את **הרמב"ם פ"ד ה"ח, ופ"ט הט"ו**, על מתני' מומלץ לראות את הירושלמי על מתני'.
ג. **הר"ש והרא"ש** לא פי' מהו 'מגלגלין'. עי' **ברש"ס וברע"ב**. ופי' מחודש **בלחם שמים** ליעב"ץ שהוא מלשון 'מגלגלין עליו את הכל' והיינו דר"מ אוסר להפסיד את העניים גם אי יגלגלו עליו את ההפסד. ולחכמים שרי.
ד. עי' **בפיה"מ להרמ'** פשט מחודש במשנה שאסור לקצור יחד מין גרוע עם מין משובח כשעי"ז גורם שהלקט יפול מן הגרוע. ועי' **ברש"ס** שהק' עליו כמה קושיות. וביד לא הביא פי' זה עי' **ברעק"א וברש"ש**. **והחידוש בדבריו** (בפיה"מ) דיש איסור לעשות פעולה שלא יפול לקט. ועי' **במלאכ"ש בשם הרא"ש** (אינו לפנינו) פירוש דומה להרמ'. וכבר תמה **בשערי אמונה**, וכי יש חיוב להשאיר לקט. ומדוע שלא יעשה אדם טצדקי שלא יפול לקט. וכ' דאם עושה פעולות בקצירה שאין כן הדרך עובר ב'אל תשג גבול עולם' וקנסוהו. ואפשר שדומה הדבר למה שפסק הרמ' והשו"ע (סי' שכד) דאסור לעשות עיסות קטנות כדי ליפטר מן החלה.
ה. מה ההיזק שנגרם לעניים? **הר"ש** כתב 'הפסד העניים' משמע שאין ההפסד בגוף השיבולים אלא שדוחה אותם בזמן. **וברא"ש** איתא מזיק לעניים 'בלקט שלהם' משמע דההיזק בגוף השיבולים, ועי' **צה"ל ס"ק ע"ד** דכך נתכוין הרמב"ם.
ו. הביא **הר"ש** שצריך בעה"ב לשלם לעניי אותה העיר. והנה הקשו האחרונים מדוע חייב לשלם לעניים, הא קיי"ל מזיק מתנ"כ (ומתנ"ע) פטור מלשלם. כן הק' **היד דוד**. ועי' **בצה"ל ס"ק עט**.
ז. **הרש"ס** כתב דאיירי כאן שרוצה לרבץ שדהו אחר הקצירה. **וברבמ"צ** קודם הקצירה. ויש חידוש בדבריו דחשיב מזיק לעניים עוד קודם קצירה, וכבר דובר בענין זה בעבר ואכמ"ל.

ב. הערות במשנה ד'

א. יש לראות גמ' **חולין קל:** גופא אר"ח – ת"ש מנין. **ותוס' ד"ה ואב"א. וד"ה תנא. והר"ן** על הרי"ף ואי בעית אימא וכו'. עד 'לדרשא אחרינא בגמ'.
ב. הק' **התפארת יעקב** בחולין שם מה שואלת הגמ' מדר"א ליקום וליתוב. הא גם רבנן מודים שמזיק מתנ"ע חייב אלא שכאן יש טעם אחר 'עני היה באותה שעה', ובדין מזיק מתנ"ע לא מצינו שפליגי. וי"ל דהנה כתב **החת"ס** שם וז"ל: נ"ל טעם פלוגתתן דלכ"ע עני הוא באותו שעה ומותר ליטול אך ר"א ס"ל עכ"פ איננו עני אלא לשעה והוא צריך להלואה ולא למתנה ע"כ לא יטול אלא בתורת הלואה לא לשם מתנה